

УДК 34.082.45:341.2

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10870787>

І.В. ЗОЗУЛЯ,

професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, м. Харків, Україна; e-mail: journals@meta.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3507-0012>

О.І. ДОВГАНЬ,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліцейської Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, м. Харків, Україна; e-mail: alenska180786@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8551-5403>

ГРУБИСТЬ І СЕРЙОЗНІСТЬ ПОРУШЕНЬ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЯК ОЗНАК ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

I.V. ZOZULIA,

Professor, Department of Criminalistics, Forensic Expertise and Pre-Medical Training, Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Law, Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: journals@meta.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3507-0012>

O.I. DOVHAN,

Associate Professor, Department of Law Enforcement Activity and Policeistics, Kharkiv National University of Internal Affairs, Ph.D. in Law, Kharkiv, Ukraine; e-mail: alenska180786@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8551-5403>

GRAVITY AND SERIOUSNESS OF VIOLATIONS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW AS SIGNS OF WAR CRIMES

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Існує значна кількість підходів до класифікації та оцінки воєнних злочинів, що ускладнює розробку єдиних критеріїв і стандартів. Особливо актуальним є питання визначення грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів. Проблема полягає у неоднозначності визначень цих понять і встановленні критеріїв для оцінки важливості і ступеня небезпеки таких порушень. Грубість і серйозність порушень є основними ознаками воєнних злочинів, що визначаються як особливо тяжкі порушення міжнародних правових норм під час збройних конфліктів. Визначення та класифікація цих порушень є необхідними для забезпечення правосуддя та відповідальності винних осіб. **Метою** статті є висвітлення поняття грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів для їх ідентифікації, уточнення термінології та класифікації, підвищення розуміння сутності цих злочинів і розвитку об'єктивних критеріїв їх оцінки. Використані **методи:** аналізу та синтезу для розгляду різних аспектів грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права, їх узагальнення та синтезу інформації для формулювання висновків; системний – для вивчення воєнних злочинів як складових частин міжнародного гуманітарного права, їх місця та ролі у системі міжнародного права; догматичний – для аналізу правових норм і документів міжнародного гуманітарного права, які визначають грубість і серйозність воєнних злочинів. **Результати.** Показано, що через різні підходи до визначення понять грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права не всі науковці розглядають їх повною мірою як ознаки воєнних злочинів, а також пов'язані з ними елементи складів злочинів. Встановлено, що визначення та класифікація воєнних злочинів базуються на нормах міжнародних документів, таких як Женевські конвенції, та рішеннях міжнародних судів. Основними ознаками воєнних злочинів є грубі порушення Женевських конвенцій, особливо статті 3, яка захищає осіб, що не беруть участі у бойових діях, а також серйозні порушення законів і звичаїв, що діють у міжнародних і неміжнародних збройних конфліктах. Запропоновано грубість і серйозність порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів у їх класифікації за Статутом Міжнародного криміналь-

ного суду вважати базовими ознаками через їх ключову роль у визначенні тяжкості таких правопорушень під час збройних конфліктів. Ці ознаки допомагають чітко відрізнити воєнні злочини від інших видів правопорушень, забезпечуючи більш точну і справедливу юридичну оцінку дій та відповідальність винних. **Висновки.** Поняття "грубі" та "серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів" мають різні правові значення, що залежать від контексту та конкретних обставин. Вони використовуються для класифікації воєнних злочинів і встановлення відповідальності за їх скоєння, сприяючи розвитку об'єктивних критеріїв для оцінки цих злочинів і вдосконаленню юридичної практики в міжнародному гуманітарному праві. Поняття "грубі порушення [законів і звичаїв]", у контексті міжнародного гуманітарного права, отримує конкретизацію через умовність та зв'язок із "серйозними порушеннями законів і звичаїв". Воно охоплює напади на цивільних осіб та об'єкти, використання незаконного насильства, зловживання цивільним населенням, і використання заборонених засобів війни. У порівнянні, "серйозні порушення законів і звичаїв" можуть включати менш тяжкі вчинки, такі як расова чи релігійна ворожнеча або неправомірне використання сили без законних підстав.

Ключові слова: воєнні злочини; міжнародне гуманітарне право; грубі порушення; серйозні порушення; Женевські конвенції; класифікація злочинів; правова оцінка; кримінальна відповідальність; збройні конфлікти; Статут Міжнародного кримінального суду

***

Problem statement. There are numerous approaches to the classification and assessment of war crimes, complicating the development of unified criteria and standards. The issue of defining the gravity and seriousness of violations of international humanitarian law as characteristics of war crimes is particularly relevant. The problem lies in the ambiguity of these definitions and the establishment of criteria for assessing the importance and degree of danger of such violations. Gravity and seriousness are primary characteristics of war crimes, identified as particularly severe violations of international legal norms during armed conflicts. The definition and classification of these violations are necessary to ensure justice and accountability of the perpetrators. The **purpose** of this article is to elucidate the concepts of gravity and seriousness of violations of international humanitarian law as characteristics of war crimes for their identification, clarification of terminology, and classification, enhancing the understanding of the nature of these crimes, and developing objective criteria for their assessment. **Methods.** Analysis and synthesis methods were employed to consider various aspects of the gravity and seriousness of violations of international humanitarian law, generalize and synthesize information for formulating conclusions; a systematic method was used to study war crimes as components of international humanitarian law, their place, and role in the system of international law; and the dogmatic method was utilized to analyze legal norms and documents of international humanitarian law that define the gravity and seriousness of war crimes. **Results.** It has been shown that due to different approaches to defining the concepts of gravity and seriousness of violations of international humanitarian law, not all scholars fully consider them as characteristics of war crimes, as well as the related elements of crime compositions. It has been established that the definition and classification of war crimes are based on the norms of international documents, such as the Geneva Conventions, and the decisions of international courts. The primary characteristics of war crimes include serious violations of the Geneva Conventions, particularly Article 3, which protects individuals not taking part in hostilities, as well as serious violations of the laws and customs applicable in international and non-international armed conflicts. It is proposed to consider the gravity and seriousness of violations of international humanitarian law as characteristics of war crimes in their classification according to the Statute of the International Criminal Court as basic characteristics due to their key role in determining the severity of such offenses during armed conflicts. These characteristics help to clearly distinguish war crimes from other types of offenses, ensuring a more precise and fair legal assessment of actions and the accountability of the perpetrators. **Conclusions.** The concepts of "grave" and "serious violations of international humanitarian law as characteristics of war crimes" have different legal meanings depending on the context and specific circumstances. They are used for the classification of war crimes and the establishment of responsibility for their commission, contributing to the development of objective criteria for evaluating these crimes and improving legal practice in international humanitarian law. The concept of "grave violations [of laws and customs]" in the context of international humanitarian law is specified through its conditionality and connection with "serious violations of laws and customs." It encompasses attacks on civilians and civilian objects, the use of unlawful violence, abuse of civilians, and the use of prohibited means of warfare. In comparison, "serious violations of laws and customs" may include less severe acts such as racial or religious hatred or the unlawful use of force without legal grounds.

Keywords: war crimes; international humanitarian law; grave breaches; serious violations; Geneva Conventions; classification of crimes; legal assessment; criminal liability; armed conflicts; Rome Statute of the International Criminal Court

Постановка проблеми

Станом на сьогодні існує значна кількість підходів до класифікації та оцінки воєнних злочинів. Це ускладнює розробку єдиних критеріїв і стандартів, які можуть бути застосовані в різних ситуаціях і юрисдикціях. У цьому аспекті особливо актуальним є питання визначення грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів. Проблема полягає у неоднозначності та різноманітності визначень цих понять, а також у встановленні критеріїв, за якими можна визначити важливість і ступінь небезпеки таких порушень.

Грубість і серйозність порушень норм міжнародного гуманітарного права є основними ознаками воєнних злочинів, які визначаються як особливо тяжкі порушення міжнародних правових норм під час збройних конфліктів. Визначення та класифікація цих порушень є необхідними для забезпечення правосуддя та відповідальності осіб, винних у скоєнні таких злочинів.

Однак, характер сучасних збройних конфліктів ускладнює процес встановлення єдиних підходів для таких визначень, створюючи правову невизначеність та ускладнюючи правозастосування. Це спонукає до перегляду міжнародних документів, правових актів і наукових досліджень для з'ясування різних підходів до трактування не тільки ознак, але й самих воєнних злочинів. У цьому контексті варто, наприклад, звернути увагу на дослідження В.М. Репецького та В.М. Лисики, які ще у 2009 році стверджували, що "можна виділити близько сотні окремих складів злочинів, які слід вважати воєнними. Однак всі вони характеризуються певною сукупністю ознак, які є притаманні кожному складу окрема і групі загалом" [1, с.122]. На жаль, хоча ці автори й правильно посилаються на "грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року" та "грубі порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року", все ж таки ознаку грубості порушень норм міжнародного гуманітарного права вони зводять при дослідженні "вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права" до "грубої необережності" у визначенні воєнного злочину [1, с.123, 125], вочевидь, як специфічної форми грубості з певними обмеженнями. Їхній послідовник В.В. Тимошко вже у 2022 році у визначенні воєнних злочинів взагалі проігнорував усталену ознаку грубості порушень норм міжнародного гуманітарного права [2, с.102–104], що може призвести до неправильного правозастосування та

уникнення відповідальності за особливо тяжкі порушення міжнародного гуманітарного права.

Про ознаки серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права згадують й В.В. Ємельяненко та К.М. Оробець, які зазначають, що "у міжнародно-правових актах на позначення оцінки небезпечності воєнних злочинів уживаються терміни "грубі", "серйозні" порушення тощо", що є "фундаментальними ознаками воєнних злочинів, щодо яких існує згода", і визначаються як "мінімальні стандарти" воєнного злочину для будь-якого суду" [3, с.126, 128]. Проте, вони не досліджують ці поняття детально. Щодо грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів, ці вчені, як і К. Доді та С. Марко (Dodi and Marko, 2016), виділяють і пов'язані з ними елементи їх складів [3, 4]. Втім, через недостатню повноту досліджень це все ж таки не убезпечує від можливості неправильної кваліфікації злочинів.

Таким чином, станом на сьогодні актуальною є потреба в глибокому розумінні та систематизації понять грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права. Оскільки ці поняття є ключовими для ідентифікації та класифікації воєнних злочинів, їхня чітка та адекватна інтерпретація необхідна для забезпечення правосуддя й встановлення відповідальності. Тому *метою* статті є висвітлення поняття грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів для їх ідентифікації, уточнення термінології та класифікації, підвищення розуміння сутності цих злочинів і розвитку об'єктивних критеріїв їх оцінки. Її *новизна* полягає у визначенні грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як базових ознак воєнних злочинів. *Завданнями* статті є уточнення грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів у їх класифікації за Статутом Міжнародного кримінального суду, а також термінологічних аспектів визначення базових ознак цих злочинів.

Грубість і серйозність порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів у їх класифікації за Статутом Міжнародного кримінального суду

Як спрощено зазначає, наприклад, М. Шейвердін, "воєнний злочин – це порушення законів та звичаїв війни. Такі злочини є категорією міжнародного кримінального права" [5]. Але закріплене в статті 8 Статуту Міжнародного криміналь-

ного суду поняття воєнних злочинів подає їх як "а) *грубі порушення Женевських конвенцій* від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції"; "b) *інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах* у встановлених рамках міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь"; "c) у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру, *грубі порушення статті 3*, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме: будь-яке з таких діянь, вчинених стосовно осіб, які не беруть активної участі у бойових діях, у тому числі військовослужбовців, що склали зброю, та осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранень, тримання під вартою чи з будь-якої іншої причини"; "d) пункт 2(c) застосовується до збройних конфліктів неміжнародного характеру, а отже, не застосовується до випадків порушення внутрішнього порядку та виникнення напруженості, таких, як заворушення, окремі й спорадичні акти насильства та інші акти подібного характеру"; "e) *інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру* в установлених рамках міжнародного права, а саме: будь-яке з таких діянь"; "f) пункт 2(e) застосовується до збройних конфліктів неміжнародного характеру, а отже, не застосовується до випадків порушення внутрішнього порядку та виникнення напруженості, таких, як заворушення, окремі й спорадичні акти насильства та інші акти подібного характеру. Він застосовується до збройних конфліктів, що мають місце на території держави, коли відбувається тривалий збройний конфлікт між урядовими органами влади та організованими збройними групами або між такими групами" [6]. Повний перелік означених воєнних злочинів наведений в статті 8 Статуту Міжнародного кримінального суду.

Звідси випливає, що визначення та класифікація воєнних злочинів за певними ознаками залежить від конкретних норм і правил, встановлених у міжнародних документах, таких як Женевські конвенції, або в рішеннях міжнародних судових органів. А згідно змісту вказаної статті 8 Статуту Міжнародного кримінального суду, можна вважати вірними та вичерпними ознаками воєнних злочинів *грубі порушення Женевських конвенцій* (і особливо ст.3, спільної для чоти-

рьох Женевських конвенцій)¹, як однієї з ознак воєнних злочинів, а також інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних і неміжнародних збройних конфліктах, як іншої ознаки воєнних злочинів. Зазначені ознаки є *базовими ознаками цього складу правопорушення*, оскільки підкреслюють необхідність дотримання норм міжнародного гуманітарного права, включаючи Женевські конвенції та інші міжнародні правові стандарти, а також національні правові механізми, з метою запобігання серйозним порушенням під час збройних конфліктів, і є невід'ємними ознаками воєнних злочинів. При цьому, наприклад, в Україні кримінальна відповідальність за порушення законів і звичаїв війни забезпечується ст.438 Кримінального кодексу [7, с.12].

Базовість грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів підтверджується їхньою ключовою роллю у визначенні тяжкості правопорушень під час збройних конфліктів. Ці ознаки визначають ступінь важкості порушень міжнародних правових норм, що є критичними для забезпечення відповідальності винних осіб. Вони також допомагають встановити істотність і небезпеку скоєних дій, що має важливе значення для правосуддя та захисту цивільного населення.

І навпаки, *не базовими ознаками воєнних злочинів* є порушення норм міжнародного гуманітарного права, які можуть включати менш серйозні або технічні інциденти, що не мають значного впливу на захист основних прав людей або загрозу для цивільного населення та гуманітарних установ під час конфлікту. Вони не завжди відповідають критеріям воєнного злочину через їхню менш значущу або ізольовану природу.

Тому, щодо трактування базових ознак воєнних злочинів науковці звертаються до кодифікації воєнних злочинів у вже згаданій статті 8 Римського статуту, де І. Гловюк посилається на чотири категорії, серед яких стосовно предмета нашого дослідження позначені "1. Грубі порушення (*grave breaches*) Женевських конвенцій у міжнародному збройному конфлікті (Стаття 8(2)(a));... 3. Серйозні порушення (*serious violations*) спільної ст.3 Женевських конвенцій у неміжнародному збройному конфлікті (Стаття

¹ Маються на увазі Женевські конвенції "Про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях", "Про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі", "Про поводження з військовополоненими", "Про захист цивільного населення під час війни" від 12.08.1949 р.

8(2)(с)" [8]. Але в статті 8 Статуту Міжнародного кримінального суду йдеться про серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних і неміжнародних збройних конфліктах, і, як зазначалось раніше, співзвучне статті 438 КК України щодо порушення законів і звичаїв. Хоча далі вчена й зазначає, "щоб бути воєнним злочином, таке порушення: (1) повинно бути серйозним; і (2) мати наслідком кримінальну відповідальність за міжнародним договором або міжнародним звичасвим правом" [8]. Вона ж, у підтвердження своєї позиції, наводить перелік "серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (далі – МГП₂), направлених проти людей: навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження; навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини; ... вербування до складу збройних сил або використання у воєнних діях дітей віком до п'ятнадцяти років тощо". До речі, до переліку вчена додала "здійснення актів тероризму", яке відсутнє в рубрикованому як "спрямовані проти людей" переліку серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, поданому А.А. Вознюком із співавторами [7, с.30-31]. Зокрема, остання група авторів до серйозних порушень міжнародного гуманітарного права цілком обґрунтовано відносить також "спрямовані проти майна" та "вчинені шляхом віроломного використання розпізнавальних емблем" [7, с.31].

Разом із тим, ті ж самі *вітчизняні науковці розглядають грубі порушення Женевських конвенцій переважно в контексті статті 438 Кримінального кодексу України*, зважаючи, що "існують конкретні зобов'язання, що стосуються певних серйозних порушень, які належать до грубих порушень. Грубі порушення є одними з найсерйозніших порушень міжнародного гуманітарного права" [9]. Так, умисне вбивство (ст.8(2)(а)(і) РС), віднесене до грубих порушень Женевських конвенцій [7, с.198], кваліфікується А.А. Вознюком із співавторами за ч.2 ст.438 КК як серйозне порушення законів і звичаїв війни [7, с.68]. До речі, в джерелі [9] наведена класифікація грубих порушень, визначених у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року (ст.ст.50, 51, 130, 147, відповідно); грубих порушень, визначених в Третій та Четвертій Женевських конвенціях 1949 року (ст.ст.130 і 147, відповідно);

² Яке, як вказує А.А. Вознюк із співавторами, "також називають "право війни" ("jus in bello"), "міжнародне право збройних конфліктів" [7, с.18].

грубих порушень, визначених в Четвертій Женевській конвенції 1949 року (ст.147); грубих порушень, зазначених у Додатковому протоколі I 1977 року (ст.11 та ст.85).

Термінологічні аспекти визначення базових ознак воєнних злочинів

Все перелічене свідчить про обережний підхід науковців до визначення таких базових ознак складу правопорушення, як грубість і серйозність порушень норм міжнародного гуманітарного права в якості ознак воєнних злочинів через неоднозначність і різноманітність визначень цих понять, а також через потребу ретельності у визначенні цих та інших суміжних понять та їх впливу на нормативне регулювання під час збройних конфліктів, і потребує деякого термінологічного з'ясування.

Згадувані у статті 8 Статуту Міжнародного кримінального суду "*закони і звичаї, що застосовуються в міжнародних і неміжнародних збройних конфліктах*" включають в себе міжнародні гуманітарні норми, які регулюють поведінку учасників збройних конфліктів. Ці норми визначають правила та обмеження, що стосуються ведення війни з метою захисту прав і безпеки цивільного населення, поранених і військовополонених. Серед них можуть бути Женевські конвенції та їх додаткові протоколи, а також інші міжнародні договори, звичаї війни, судова практика та інші джерела міжнародного гуманітарного права.

Відповідно, "*закони війни*" – це міжнародно-правові норми, що регулюють поведінку учасників збройних конфліктів з метою забезпечення гуманітарного стандарту ведення війни та захисту прав цивільних осіб і непричетних до конфлікту осіб. Вони включаються до міжнародних договорів, таких як Женевські конвенції та Гаазькі Конвенції, а також до звичаєвого міжнародного права. Закони війни встановлюють правила щодо застосування зброї, обстрігань мирного населення, лікування поранених та взаємодії з міжнародними гуманітарними організаціями. Вони надають захист прав людини під час конфліктів і визначають відповідальність за їх порушення.

В свою чергу, "*звичаї війни (або міжнародні звичаї)*" – це форма міжнародного права, яка виникає з постійної та загальної практики держав і засвідчена як норма, що обов'язкова для всіх держав. Вони виникають шляхом прийняття та дотримання певних правил у поведінці держав під час конфліктів та війн. Звичаї війни ма-

ють суттєве значення для регулювання ведення збройних конфліктів та визначення прав та обов'язків учасників воєнних дій. Ці звичаї включають у себе різні аспекти поведінки під час воєнного конфлікту, такі як оберігання цивільних осіб і мирних населених пунктів, захист поранених і військовополонених, обмеження використання певних видів зброї та тактик ведення війни, і багато інших. Звичаї війни визначаються не лише міжнародними договорами, але й шляхом довгострокової практики держав у веденні воєнних операцій.

У цьому контексті В.С. Семенов зазначає, що *"закони та звичаї війни* – система норм і принципів міжнародного права, які встановлюють права та обов'язки воюючих сторін та нейтральних держав у разі воєнного конфлікту" [10]; А.А. Вознюк із співавторами звертають увагу на важливість ст.38 Статуту Міжнародного Суду ООН, яка визначає *звичай* як "доказ загальної практики, що визнана як правова норма" [7, с.21].

Як коментується, ознака "грубі порушення" стосовно воєнних злочинів використовується в контекстах "груба необережність", "грубі порушення (grave breaches) Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року та Першого додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 року від 8 червня 1977 року", "будь-які інші види сексуального насильства, що є грубими порушеннями Женевських конвенцій", "грубе порушення звичаїв міжнародного гуманітарного права", "грубе потурання найважливіших принципів міжнародного гуманітарного права" [11]. Про ці ознаки, з посиланням на Женевські конвенції від 12.08.1949 р., цитуванням В.М. Репецького та В.М. Лисика, а також А.О. Драгоненка – де щодо останнього, то про "грубий характер порушення" – згадує К.П. Шевчишена [12, с.284, 286, 288], І. Гловюк [8], Ю.А. Кричун [13] та інші.

Стосовно *"серйозних порушень законів і звичаїв"*, то різниця між ними та *"грубими порушеннями [законів і звичаїв]"*, якщо їх для порівняння можна також умовно поширити на закони та звичаї, є достатньо приблизною – терміни "грубі порушення" та "серйозні порушення" можуть використовуватися в різних контекстах і *не завжди мають конкретні правові* визначення. Разом із тим, ті ж самі "грубі порушення [законів і звичаїв]" могли би вказувати на тяжкі, великі або систематичні порушення норм, правил або звичаїв, і відноситись до правопорушень, які виходять за рамки прийнятих нормативів чи нормальних стандартів поведінки, застосовуватись як термін загального вжитку. При цьому, "серйо-

зні порушення законів і звичаїв" також вказують на значущі, важливі порушення встановлених правил чи норм, можуть бути визначені як порушення, що мають серйозні наслідки або значимий вплив на суспільство, правопорядок чи інші сфери. Тому конкретний зміст цих термінів може визначатися контекстом, а також відповідно до законодавства та визначень, які встановлюються в окремих правових системах або міжнародних угодах. Наприклад, Г. Анісімов пов'язує контекстуальність ознаки "серйозні порушення" – "якщо проаналізувати ці норми в поєднанні зі ст.147 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та ст.85 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), які визначають серйозні порушення згаданої Конвенції, то можна стверджувати, що за наявності контекстуального зв'язку з'ясування з такими діями є всі підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст.438 КК України" [14].

Термін "грубі порушення [законів і звичаїв]", з урахуванням умовності та визначення певної контекстуальної спорідненості з терміном "серйозні порушення законів і звичаїв", отримує певну конкретизацію в рамках міжнародного гуманітарного права. До таких *"грубих порушень [законів і звичаїв]" стосовно воєнних злочинів відносять:* загальний напад на цивільних осіб, що супроводжується вбивством, тортурами, знущанням або намаганням вчинити ці злочини; напад на цивільні об'єкти із руйнуванням мирних населених пунктів, шкіл, медичних закладів тощо; безпорадність цивільних осіб із захопленням або використанням цивільних осіб як щита; напад на гуманітарних працівників із вбивством, тортурами та ін.; масове знущання над військовополоненими з тортурами, вбивствами або іншими формами неприязного поводження з військовополоненими; використання заборонених засобів бойового використання – хімічних, біологічних або ядерних засобів, що заборонені міжнародними угодами.

Термін *"серйозні порушення законів і звичаїв"* у даному контексті може визначати ширший спектр воєнних злочинів, які, хоча і є порушенням міжнародного гуманітарного права, можуть бути менш тяжкими, ніж ті, які визначаються як грубі порушення. До таких злочинів, як "серйозні порушення законів і звичаїв", можуть відноситись: неправомірний напад при проведенні агресивних військових дій без законних підстав; збудження расової, релігійної або етнічної ворожнечі при вчиненні дій, спрямованих на заго-

стрення конфлікту на расовій, релігійній або етнічній основі; незаконне використання заборонених бойових засобів і методів, які, хоча не є грубим порушенням, все ж можуть бути неприпустимими; неправомірне використання сили при вчиненні дій, що перевищують норми міжнародного гуманітарного права, при застосуванні сили; неправомірне використання військової техніки або засобів, які можуть завдати непропорційну шкоду цивільним об'єктам; порушення правил ведення війни при вчиненні дій, які суперечать звичаям ведення війни, але не досягають рівня грубих порушень.

Таким чином, термін "серйозні порушення законів і звичаїв" вказує на дії або події, які серйозно порушують встановлені закони, норми чи моральні звичаї суспільства. Це можуть бути такі дії, як масові вбивства цивільного населення, насильство, знищення майна, підпал будівель, пограбування мирних мешканців або інші подібні порушення, які викликають значні шкоди для осіб або груп населення.

Щодо "грубих порушень Женевських конвенцій", це вказує на порушення міжнародного гуманітарного права, яке визначене у Женевських конвенціях. Воно може включати в себе такі дії, як злочини проти людяності, військові злочини, неправомірне використання сили проти захищених осіб, підпал мирних міст, а також інші дії, які порушують міжнародні норми, прийняті для захисту цивільного населення та військовополонених під час збройних конфліктів.

Отже, якщо говорити про відмінності між цими поняттями, "грубі порушення Женевських конвенцій" можуть бути визначені як певний тип серйозних порушень законів і звичаїв, але з підкресленням їх міжнародного характеру та специфіки, пов'язаної з конкретними вимогами та стандартами, встановленими у Женевських конвенціях.

Висновки

1. Показано, що через різні підходи до визначення понять грубості та серйозності порушень норм міжнародного гуманітарного права не всі науковці розглядають їх повною мірою як ознаки воєнних злочинів, а також пов'язані з ними елементи складів злочинів.

2. Визначення та класифікація воєнних злочинів базуються на нормах міжнародних документів, таких як Женевські конвенції, та рішеннях міжнародних судів. Основними ознаками воєн-

них злочинів є грубі порушення Женевських конвенцій, особливо статті 3, яка захищає осіб, що не беруть участі у бойових діях, а також серйозні порушення законів і звичаїв, що діють у міжнародних і неміжнародних збройних конфліктах.

3. Запропоновано грубість і серйозність порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів у їх класифікації за Статутом Міжнародного кримінального суду вважати базовими ознаками через їх ключову роль у визначенні тяжкості таких правопорушень під час збройних конфліктів. Ці ознаки допомагають чітко відрізнити воєнні злочини від інших видів правопорушень, забезпечуючи більш точну і справедливу юридичну оцінку дій та відповідальність винних.

4. Поняття "грубі" та "серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів" мають різні правові значення, що залежать від контексту та конкретних обставин. Вони використовуються для класифікації воєнних злочинів і встановлення відповідальності за їх скоєння, сприяючи розвитку об'єктивних критеріїв для оцінки цих злочинів і вдосконаленню юридичної практики в міжнародному гуманітарному праві.

5. Поняття "грубі порушення [законів і звичаїв]", у контексті міжнародного гуманітарного права, отримує конкретизацію через умовність та зв'язок із "серйозними порушеннями законів і звичаїв". Воно охоплює напади на цивільних осіб та об'єкти, використання незаконного насильства, зловживання цивільним населенням, і використання заборонених засобів війни. У порівнянні, "серйозні порушення законів і звичаїв" можуть включати менш тяжкі вчинки, такі як расова чи релігійна ворожнеча або неправомірне використання сили без законних підстав.

Конфлікт інтересів

Автори заявляють про відсутність потенціального конфлікту інтересів, пов'язаного з обов'язками одного із співавторів як члена редколегії, що могло би стати причиною упередженості дослідження. Стаття піддана незалежному рецензуванню відповідно до правил журналу.

Вираз вдячності

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Харківського національного університету внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125. https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf

2. Тимошко В. В. Поняття воєнних злочинів. 2022. https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20220630/article/view/tymoshko/pdf
3. Смеляненко В. В., Оробець К. М. Воєнні злочини: поняття, особливості та співвідношення з військовими кримінальними правопорушеннями за Кримінальним кодексом України. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 11 (13). С. 123–136. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11\(13\)-123-136](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11(13)-123-136)
4. Dodi S, Marko S. War crimes under the international criminal court statute. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 92–102. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1671/1/Mapko.pdf>
5. Швердін М. Відповідальність за воєнні злочини. 02.03.2022. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/2/683095/>
6. Римський Статут Міжнародного кримінального суду: від 17.07.1998. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
7. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни: наук.-практ. посіб. / А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. К.: Норма права, 2023. 320 с.
8. Гловюк І. Поняття та елементи воєнних злочинів в міжнародному кримінальному праві. 01.02.2024. <https://www.hsa.org.ua/blog/poniattia-ta-elementi-vojennix-zlociniv-v-miznarodnomu-kriminalnomu-pravi-advokat-irina-gloviuk>
9. Кримінальне переслідування: покарання за воєнні злочини. 03.2014. <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2022/12/penal-repression.pdf>
10. Семенов В. С. Закони та звичаї війни. 07.04.2022. https://vue.gov.ua/Закони_та_звичаї_війни
11. Воєнний злочин. https://uk.wikipedia.org/wiki/Воєнний_злочин
12. Шевчишена К. П. Сутність та зміст воєнних злочинів. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 283–290. <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.4.40>
13. Кричун Ю. А. Воєнні та військові злочини в кримінальному праві України: особливості та співставлення з міжнародним кримінальним правом та зарубіжним законодавством. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 13. С. 109–114. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-109-114>
14. Під час кваліфікації дій особи як порушення законів та звичаїв війни важливим є встановлення контекстуального аспекту / Верховний Суд. https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/aktyal_pytan_kks/6788

REFERENCES

1. Repetskyi, V. M., & Lysyk, V. M. (2009). Ponyattya ta oznaky voyennykh zlochyniv [Concepts and signs of war crimes]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*, (1), 120–125. https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf (in Ukr.).
2. Tymoshko, V. V. (2022). *Ponyattya voyennykh zlochyniv* [The concept of war crimes]. https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20220630/article/view/tymoshko/pdf (in Ukr.).
3. Yemelyanenko, V. V., & Orobets, K. M. (2022). Voyenni zlochyny: ponyattya, osoblyvosti ta spivvidnoshennya z viyskovymy kryminalnymy pravoporushennyamy za Kryminal'nym kodeksom Ukrayiny [War crimes: concepts, features and correlation with military criminal offenses under the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovi innovatsiyi ta peredovi tekhnolohiyi*, 11(13), 123–136. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11\(13\)-123-136](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11(13)-123-136) (in Ukr.).
4. Dodi, S., & Marko, S. (2016). War crimes under the international criminal court statute. *Naukovyy visnyk Lviv'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, (4), 92–102. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1671/1/Mapko.pdf>
5. Sheverdin, M. (2022). *Vidpovidalnist za voyenni zlochyny* [Responsibility for war crimes]. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/2/683095/> (in Ukr.).
6. *Rym'skyi Statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu* [Rome Statute of the International Criminal Court]. (17.07.1998). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (in Ukr.).
7. Voznyuk, A. A., Zhuk, I. V., Taran, O. V., & Chernyavskyy, S. S. et al; Tsutskiridze, M. S., Cherney, V. V., & Voznyuk A. A. (Eds.). (2023). *Kvalifikatsiya ta rozsliduvannya porushennya zakoniv i zvychayiv viyny* [Qualification and investigation of violations of the laws and customs of war]. Nauk.-prakt. posib. K.: Norma prava (in Ukr.).
8. Hlovyuk, I. (2024). *Ponyattya ta elementy voyennykh zlochyniv v mizhnarodnomu kryminalnomu pravi* [Concept and elements of war crimes in international criminal law]. <https://www.hsa.org.ua/blog/poniattia-ta-elementi-vojennix-zlociniv-v-miznarodnomu-kriminalnomu-pravi-advokat-irina-gloviuk>

- [pravi-advokat-irina-gloviuk](#) (in Ukr.).
9. *Kryminalne peresliduvannya: pokarannya za voyenni zlochyny* [Criminal prosecution: punishment for war crimes]. (03.2014). <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2022/12/penal-repression.pdf> (in Ukr.).
  10. Semenov, V. S. (2022). *Zakony ta zvychai viyny* [Laws and customs of war]. https://vue.gov.ua/Закони_та_звичаї_війни (in Ukr.).
  11. *Voyennyi zlochin* [A war crime]. https://uk.wikipedia.org/wiki/Воєнний_злочин (in Ukr.).
  12. Shevchyshena, K. P. (2022). Sutnist ta zmist voyennykh zlochyniv [The essence and content of war crimes]. *Pravo ta derzhavne upravlinnya*, (4), 283–290. <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.4.40> (in Ukr.).
  13. Krychun, YU. A. (2022). Voyenni ta viyskovi zlochyny v kryminalnomu pravi Ukrayiny: osoblyvosti ta spivstavlennya z mizhnarodnym kryminalnym pravom ta zarubizhnym zakonodavstvom [War and war crimes in the criminal law of Ukraine: features and comparison with international criminal law and foreign legislation]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo*, (13), 109–114. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-109-114> (in Ukr.).
  14. *Pid chas kvalifikatsiyi diy osoby yak porushennya zakoniv ta zvychayiv viyny vazhlyvym ye vstanovlennya kontekstualnoho aspektu* [When qualifying a person's actions as a violation of the laws and customs of war, it is important to establish the contextual aspect]. https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/aktyal_pytan_kks/6788 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 78 pp. 131–139 (1).

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.10870787

http://forumprava.pp.ua/files/131-139-2024-1-FP-Zozulia,Dovhan_16.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2024_1_16.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](#)

Received: 28.02.2024
Accepted: 18.03.2024
Published: 19.03.2024
Available online: 19.03.2024

Cite as:

Зозуля, І. В., Довгань, О. І. (2024). Грубість і серйозність порушень норм міжнародного гуманітарного права як ознак воєнних злочинів. *Форум Права*, 78(1), 131–139. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10870787>

Zozulia, I. V., & Dovhan, O. I. (2024). Hrubist i seryoznist porushen norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava yak oznak voyennykh zlochyniv [Gravity and Seriousness of Violations of International Humanitarian Law as Signs of War Crimes]. *Forum Prava*, 78(1), 131–139. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10870787>